

Čerešňák, Bedřich

Boj rakouského proletariátu v únoru 1934 a jeho ohlas v dělnickém hnutí v českých zemích : (podpora bojovníků z barikád na Moravě)

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická.
1974-1975, vol. 23-24, iss. C21-22, pp. [53]-66

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/101982>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

BEDŘICH ČEREŠŇÁK

**BOJ RAKOUSKÉHO PROLETARIÁTU
V ÚNORU 1934
A JEHO OHLAS V DÉLNICKÉM HNUTÍ
V ČESKÝCH ZEMÍCH**

(Podpora bojovníků z barikád na Moravě)

Do těsného kontaktu s politickými událostmi evropského dosahu dostává se naše dělnické hnutí znovu v první polovině třicátých let. Tehdy se ještě dokončovalo formování nové politiky revolučního dělnického hnutí po V. sjezdu KSČ a nabýval masové podoby diferenciacní proces, jehož pólů se staly bolševizačním kvasem procházející KSČ a sociální demokracie, stávající se útočištěm pro většinu těch, kteří opustili prapor revoluce. A tak v době zkoušek, v období hospodářské krize, bylo postaveno dělnické hnutí před zkoušku dalekosáhlého významu.

V době, kdy v naší republice doznívala hospodářská krize se všemi svými důsledky v sociální a politické oblasti a kdy Evropa se krok za krokem mohla přesvědčovat o správnosti politické diagnózy, jak ji stanovili představitelé mezinárodního komunistického hnutí, došlo k událostem, jež měly pro další vývoj dělnického hnutí cenu prubířského kamene, událostem, ukazujícím nebezpečnou útočnost fašismu na jedné straně a osudovou nutnost jednoty pokrokových sil na druhé straně.

Nebezpečí fašismu, které se projeвило na výrazném posunu politického vývoje v řadě států směrem doprava, dokumentovalo svou naléhavou nebezpečnost převzetím moci v Německu. Dalším místem, kde se aktivizoval fašismus až k pokusu o převzetí, či přesněji řečeno dobytí moci, byla Francie. Avšak francouzskému proletariátu se podařilo obrovskými demonstracemi a generální stávkou odrazit pokus o fašistický puč a naopak smlouvou z května 1934 vytvořit předpoklady pro vznik jednotné fronty.

Druhým centrem, kde se fašistické nebezpečí projeвило nejnebezpečněji, a to přímo v sousedství republiky, bylo Rakousko. Rakousko prošlo po roce 1918 velmi složitým vývojem, který na sklonku dvacátých let byl komplikován vážnými hospodářskými rozpory (v zemi bylo 20—25 % nezaměstnaných z počtu obyvatelstva) a rozporností vývoje mezinárodního postavení Rakouska. Zejména málo utěšená hospodářská situace radikalizovala děl-

nickou třídu. Nejvýznamnější politickou silou proletariátu v Rakousku byla sociální demokracie, jako konkrétní výraz sociální radikalizace Rakouska po roce 1918, když pro některé závažné chyby zůstala komunistická strana stranou nepočtenou a bez masového vlivu v proletariátu. Na obranu proti pravicové reakci byl ustaven v roce 1923 Schutzbund, který se stal významnou složkou sociálně demokratické strany. Velkou roli, ostatně jako i v jiných zemích, hrály v Rakousku odbory jako nejmasovější organizace proletariátu. Hlavní silou buržoazního tábora se stala křesťanskosociální strana vedená do roku 1932 Ignazem Seippem, od roku 1932 Engelbertem Dollfussem, jejíž údernou silou byl Heimwehr, jako ozbrojený nástroj rakouské pravice. Ostatně Schutzbund vznikl na obranu právě proti němu.

K prvním měření sil došlo v roce 1927, kdy dosáhla sociální demokracie velkého volebního úspěchu. Získala 71 mandátů, zatímco spojený buržoazní blok získal jen 85 mandátů. Seipplova vláda přistoupila k útoku na postavení dělnictva, zvýšila ceny potravin a chystala se zrušit osmihodinovou pracovní dobu, sociální pojištění a zákon o továrních a závodních výborech. Opírala se o Heimwehr, který za mlčení úřadů prováděl teror proti dělnictvu. Před budovou ministerstva spravedlnosti bylo 15. července 1927 zastřeleno 85 demonstrantů, kteří protestovali proti osvobozujícím rozsudkům nad vrahy 14 účastníků demonstrace v lednu 1927.

K zostření situace došlo v Rakousku za hospodářské krize, která zasáhla zemi velmi citelně a vytvářela v jistém ohledu příznivé podmínky pro agresivní fašistické hnutí. Velkokapitálem i agenturou italského fašismu podporovaný Heimwehr vystupoval otevřeně proti parlamentnímu zřízení a žádal jeho zrušení. Aktivizovali se i rakouští nacisté orientující se na hitlerovský fašismus.

Komplikovaný politický vývoj Rakouska po pádu monarchie postavil ekonomicky slabé Rakousko na křižovatku mezinárodních zájmů. S největšími nadějemi sledovala vývoj Rakouska fašistická Itálie ve spojitosti se svou snahou získat hegemonii v Podunají.

Podřízené Rakousko, které by i svou politickou strukturou odpovídalo italskému předobrazu, bylo pro Itálii nejjádoucnějším řešením v této části Evropy. Militantní pravicové kruhy byly reprezentovány v Rakousku otevřenými fašisty, kteří od ledna 1933 spojovali splnění svých politických plánů s hitlerovským Německem. Francie, mající hegemonistické ambice ještě v době, kdy její někdejší výsadní postavení po skončené válce bylo značně otřeseno, stejně jako československá vláda, hledaly oporu pro svou koncepci evropské politiky u sociální demokracie. Vývoj, k němuž došlo v roce 1933 a na počátku roku 1934, byl nejvíce uvítán ve fašistické Itálii a plným právem znepokojil v Evropě i ty politické skupiny, jež ve shodě s vedením rakouské sociální demokracie se do té doby domnívaly, že je možnost domluvy s Dollfussem.

Prvním krokem vlády, pod jejíž ochranou vyvíjel tuto činnost — někteří členové vlády byli dokonce členy Heimwehru — bylo rozpuštění parlamentu 15. března 1933, stejně jako 1. dubna 1933 zákaz Schutzbundu a přičlenění Heimwehru k policii. Dne 26. května 1933 byla zakázána Komunistická strana Rakouska, když již předtím byly zakázány schůze a demonstrace. Z křesťanskosociální strany, katolických organizací a Heimwehru byla vytvořena. tzv. Vlastenecká fronta, jednotná reakční organizace v čele s Doll-

fussem. V lednu 1934 obsazoval Heimwehr budovy sociálně demokratického tisku v Innsbrucku, Linzi, Štýrském Hradci, Eisenstadtu. Dne 11. února 1934 rozhodla vláda o zákazu sociální demokracie. Když 12. února 1934 přepadly oddíly Heimwehru dělnický dům v Linzi, postavili se příslušníci Schutzbundu po vzoru francouzského proletariátu proti fašistům se zbraní v ruce. Proti takto se bránícím dělnickým oddílům poslala vláda pravidelné vojsko s těžkými zbraněmi i letectvem. Ve dnech 12.—14. února došlo k bojům v Linzi a okolí. Ve Vídni zasáhly již 12. února do bojů oddíly Heimwehru s pravidelnými jednotkami armády, podporovanými těžkým dělostřelectvem, minomety, tanky i letadly. Nejúporněji se bojovalo v XI. vídeňském okrese — Floridsdorfu. Ne dost ofenzívně vedený boj chabě organizovaných jednotek Schutzbundu, které neměly vrchního velení, nemohl se prosadit proti přesile Heimwehru a armády. Dne 18. února 1934 zastavil Schutzbund svůj boj. Během bojů padla řada velitelů povstání jako Koloman Wallisch, ing. Weissel, Münchenreiter. Po skončení bojů byly stovky lidí popraveny, tisíce jich bylo uvězněno v koncentračních táborech. V několikadenní občanské válce došlo bezděčně i k rozřešení dilematu zahraničně politického.

Události v Rakousku ukázaly nebezpečnost situace, do níž se politický vývoj v Evropě dostával. Bezprostředně reagovalo na nově vzniklou situaci dělnické hnutí a to nejen proklamací stanovisek, ale konkrétní pomocí přímým účastníkům bojů na barikádách a zejména těm, kteří museli před bílým terorem Rakousko opustit. Nedošlo k tomu, co sliboval dr. Julius Deutsch, že přijde bojovníkům na barikádách na pomoc v čele 5000 legionářů z Československa, nedošlo k ozbrojené intervenci, o níž uvažovala československá vláda a kterou odmítl ve svém vystoupení v parlamentě Klement Gottwald.¹ Bojujícímu rakouskému proletariátu pomohly konkrétně dělnické organizace v sousedních zemích, kam bojovníci z barikád odešli. Ze sousedních zemí to byly jen Jugoslávie a Československo, kde mohli pomoc očekávat. A zde začíná zvláštní role, kterou sehrálo české dělnické hnutí především na jižní Moravě při podpoře rakouských bojovníků. Při snaze o zhodnocení této pomoci stejně jako při sledování vzájemných vztahů nevystačíme však jen s pozorností k jižní Moravě, ale musíme si zasadit tyto skutečnosti do širšího rámce vývoje dělnického hnutí u nás. Chtěl bych si také všimnout některých skutečností, které dosud nebyly sledovány, ale které se mi jeví jako velmi důležité při sledování vývoje našeho dělnického hnutí.

K podpoře boje rakouského dělnictva došlo totiž v době, kdy politický vývoj potvrdil správnost diagnózy politické situace v Evropě a vytvářel objektivně příhodné podmínky, aby stavěl jako základní úkol jednotnou frontu boje proti fašismu. Stalo se tak však ještě v situaci, kdy platily směrnice VI. kongresu Komunistické internacionály, orientující jednotlivé sekce na boj proti agentuře buržoazie v dělnickém hnutí — sociální demokracii. Chtěli bychom se proto pokusit ukázat nejen na způsob a míru pomoci organizací dělnictva hrdinným bojovníkům z rakouských barikád, nýbrž v souvislosti s diferenciacním procesem v řadách příslušníků sociálně de-

¹ Viz Klement Gottwald, *Poučení z povstání rakouského proletariátu*. Spisy, sv. V. Praha 1952, str. 139—142.

mokratického Schutzbundu všimnout si též tohoto procesu majícího jak diferenciacní, tak integrační momenty.

Otázkami boje rakouského proletariátu proti nebezpečí fašistického převratu a jeho podporou naším dělnickým hnutím se v literatuře zabývala Jindra Ůnarová, která v roce 1956 vypracovala a obhájila na katedře historie filozofické fakulty v Brně diplomní práci *K otázce ůnorového boje rakouského proletariátu v roce 1934*. Její část otišla ve sborníku Brno v minulosti a dnes, sv. 6, ročník 1964, str. 39–55.

Dvakrát se touto problematikou zabývali Josef Bieberle a Šárka Bartošová, a to v článku *Barikády v Rakousku 1934*, Sborník Vysoké školy pedagogické v Olomouci, řada historie II, 1955, str. 147–170 a ve studii *K ohlasu protifašistických bojů rakouských dělníků v ůnoru 1934 v ČSR, zvláště na Moravě*. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Historica II, 1961, str. 209–230. Událostem v Rakousku věnoval pozornost Vladimír Voldán v článku *Postoj KSČ k povstání rakouských dělníků v ůnoru 1934*. Brněnský archivní Věstník 1961, str. 111–120, v článku *Pomoc KSČ rakouskému proletariátu v roce 1934* Sborník Matice Moravské, r. 81, 1962, str. 52–72 a v příspěvku ve sborníku *40 let KSČ*. Jak práce olomoucké autorské dvojice, tak práce Voldánovy poprvé seznámily se základními fakty událostí v Rakousku, analyzovaly postoj sociální demokracie a KSČ k tomuto zápasu. Druhá práce Bieberlova a Bartošové zasazovala události do širšího mezinárodního kontextu. Tuto otázku též sledoval článek Oty Falty *Mezinárodní solidarita s antifašistickými uprchlíky z Německa a Rakouska v ČSR v letech 1933–1938* v Příspěvcích k dějinám KSČ 1961, str. 552–568. Významnými problémy postavení rakouské sociální demokracie a příčinami zániku této strany se zabývala v článku *Kritika reformismu v německé a rakouské sociální demokracii 1933–1934* Eva Vlčková (Revue dějin socialismu 1969, č. 6, str. 849–882). Sám jsem se problémem podpory zápasu rakouského proletariátu zabýval v diskusním vystoupení na symposiu v Mikulově v dubnu 1969, kde jsem zdůraznil tuto podporu jako výrazný příspěvek k revolučním tradicím styků našeho dělnického hnutí s revolučním hnutím rakouským (*Jižní Morava brána a most*, Mikulov 1969, str. 123–127: *Československo-rakouské vztahy ve 30. letech našeho století*). Na symposiu v roce 1971 jsem vystoupil s příspěvkem *Internacionální pomoc jižní Moravy rakouskému proletariátu v roce 1934 (Jižní Morava 1871–1921–1971)*. Mikulov 1971, str. 164–174), kde jsem dokumentoval podporu boje rakouského dělnictva jako výraz internacionálního Komunistické strany Československa.

V citovaných pracích byly zatím podrobně zkoumány průběh událostí, forma a míra pomoci, v práci E. Vlčkové širší otázky programového základu, ideologie a krize rakouské sociální demokracie. V žádné z těchto prací nebyla dosud věnována pozornost významu těchto událostí jako faktoru, který urychloval přípravu nové taktiky mezinárodního revolučního hnutí, jak byla formulována o rok později na VII. kongresu Komunistické internacionály.

Intenzitu i formy podpory, kterou proletariát v republice poskytoval bojovníkům z rakouských barikád je možné detailně sledovat právě na Moravě a zejména v její části, jež bezprostředně s Rakouskem sousedí.

Jihomoravské pohraničí bylo sice svou geografickou polohou předurčeno

k tomu, aby se na podpoře boje rakouského proletariátu podílelo výraznější měrou. Problém však nelze zúžit toliko na otázku geografického sousedství. Geografická poloha byla jen příznivým faktorem pro poskytnutí této pomoci. Vzájemné styky mezi dělnickým hnutím na rakouské a moravské straně hranic jsou stejně staré jako dělnické hnutí u nás, tyto styky nebyly zcela přerušeny ani po roce 1918. Nelze zde ovšem přehlédnout skutečnost, že se cesty dalšího vývoje právě po roce 1918 v mnohém rozešly. Zatímco v našich zemích sílil levicový proud, čehož výrazem bylo především postavení KSČ a podpora její politiky masou dělnictva, v Rakousku vpravdě výsadní postavení měla sociální demokracie, která autoritou svých vůdců ovládala podstatnou část rakouského dělnictva. Řadou úspěchů v hospodářských bojích, rozsáhlou výstavbou dělnických bytů, podařilo se vedení rakouské sociální demokracie upevnit pozici v řadách proletariátu. Svědčí o tom početnost strany: 698 181 členů, 737 277 členů odborů a počet 1 517 251 voličů i skutečnost, že k dosažení nadpoloviční většiny v parlamentě jí chybělo jen 7% hlasů. Spolupráce s buržoazií však stále více oslabovala její pozici. Teorie menšího zla umožnila, aby se pilířem buržoazního panství v Rakousku stala křesťanskosociální strana a co horšího, její protidemokratické křídlo v čele s Ignazem Seippem, obdivovatelem italského fašismu a propagátorem korporativního státu v Rakousku. Svou váhavou a nezásadovou politikou umožnilo vedení rakouské sociální demokracie tomuto organizátorovi jednotné fronty buržoazie proti proletariátu, aby byl za jeho kancléřství zfašizován státní aparát a v buržoazních stranách zatlačeni do pozadí buržoazně demokratičtí politikové.

Bilance této politiky sociální demokracie se projevila zejména po uchopení moci fašismem v Německu za situace, kdy se v křesťanskosociální straně dostalo k moci reakční křídlo vedené od roku 1932 Seippelovým nástupcem Dollfussem. Toto křídlo bylo přímo spojeno s Heimwehrem, do jehož čela se dostali přímí exponenti finančního kapitálu jako Stahremberg, Fey a jiní. Nebezpečně se začali za vydatné Hitlerovy pomoci rozmáhat v Rakousku nacisté. Proletariát byl sice v Rakousku radikalizován krizí, která zde měla zvláště těžký průběh, nebyl však schopen přistoupit k radikálnějším akcím, protože jeho schopnost bojovat byla paralyzována politikou sociálně demokratického vedení. Skutečně revoluční silou proletariátu zůstala Komunistická strana Rakouska. Ta však byla početně slabá a hledala teprve metody zápasu. Za nečinného přihlížení sociální demokracie byl v Rakousku v březnu 1933 rozpuštěn parlament, její vedení mlčelo, když vláda zakázala Schutzbund. V době, kdy narůstání fašistického nebezpečí bylo stále zřejmější, stanovilo vedení sociální demokracie čtyři známé body, kdy může dělnictvo, mající v Schutzbundu svou ozbrojenou sílu, zahájit boj:

- Bude-li rozpuštěna sociální demokracie;
- budou-li rozpuštěny, nebo zglajchšaltovány odbory;
- bude-li obsazena vídeňská radnice;
- bude-li oktrojována fašistická ústava.

Hlavní nebezpečí těchto čtyř bodů spočívalo v tom, že orientovaly dělnictvo jen na obranu v době, kdy se stále otevřeněji aktivizovalo fašistické hnutí. Diferenční proces, jehož výsledkem byl vznik levého křídla a aktivizace Schutzbundu, nedospěl ještě do toho stadia, aby mohl Schutz-

bund vystoupit jako samostatná síla. Spoléhání jen na Schutzbund navíc omezovalo možnost rozvinutí široké bojové fronty dělnictva. U vojensky organizovaného spolku bylo také nesmírně důležité složení velitelského štábu. Jak ukázaly únorové boje, složení štábu neodpovídalo úkolům, které měl Schutzbund plnit.

Doplňuji těchto několik základních údajů z vývoje rakouského dělnického hnutí proto, aby nám byly známy souvislosti a abychom snáze mohli pochopit některé paralely a abychom mohli hodnotit vývoj našeho dělnického hnutí ze širšího hlediska, než jen z přímé podpory rakouským uprchlíkům.

Hrdinný boj rakouského proletariátu byl poražen. Hrdinství bojovníků ve Vídni, Mostě nad Murou, Linzi, Štýru nestačilo na přesilu spolkové armády, policie a Heimwehru. Boj, který nebyl ústředně řízen, protože jeho vůdcové byli již předem pozatýkáni, či již na počátku boje odešli, ani jiného výsledku vlastně dosáhnout nemohl. Po porážce boje byli nuceni bojovníci z barikád Rakousko opustit, nechtěli-li se vystavit kruté perzekuci. Nejbližší zemí, v níž dosud nevítil fašismus, bylo Československo.

Přímo či oklikou se do Československa dostávali nejen jednotlivci, ale celé skupiny bojovníků. Téměř symbolicky prvou z větších skupin, která překročila naše hranice, byla 45členná skupina Schutzbündlerů z Floridsdorfu, kde byly vedeny nejtěžší boje. Pod vedením Heinze Roschera se doslova probjovala se zbraněmi v rukou až na naše hranice. Spolu s 20člennou skupinou, která překročila hranice 16. února večer, byla tato skupina přivítána v Dělnickém domě na Marxově ulici v Brně, jako představitel bojujícího rakouského proletariátu. Roscher poděkoval za přivítání a prohlásil, že dělnická síla byla sice v Rakousku poražena, nikoliv však přemožena a je odhodlána i dále bojovat za socialistické Rakousko.² Hlavním útočištěm rakouských bojovníků se nakonec stalo Brno, které mohlo poskytnout nejlepší podmínky pro pobyt rakouských bojovníků. Prvá pomoc byla však statečným rakouským bojovníkům poskytována již na hranicích, při jejich přechodu a výrazně se na ní podíleli členové komunistické strany na jižní Moravě od Břeclavě až po Znojmo. Zvlášť velkou roli při této pomoci sehráli členové organizací z Mikulova a okolí.³

V Brně bylo pro rakouské emigranty organizováno jednak ubytování, jednak poskytování ostatních podmínek pobytu. Uprchlíci byli ubytováni v noclehárně spolku „Studentský domov“ na Merhautově ulici, v Dělnickém domě na Marxově ulici, v ubytovně na Přadlácké a posléze i v soukromí. Největší část však byla ubytována v táboře, který byl vybudován za Lužánkami. Byli však též ubytováni v Dělnickém domě ve Znojmě, Hodoníně, Poštorné a Mikulově. Dále pak ve Šternberku, na Zbraslavi, ve Volarech a Choceradech u Prahy, na Slovensku v Trnavě. K podpoře emigrantů byl vytvořen komitét, jemuž do čela byl postaven ředitel Vzájemnosti-Včely Václav Kovanda. Komitét měl za úkol opatrovat prostředky pro vydržování uprchlíků. Vystavoval jim též legitimace jako průkaz totožnosti a osvědčení

² Viz zprávu policejního ředitelství v Brně ze dne 17. 2. 1934 uloženou v SAB, B 40, krab. 289, č. j. 15665/38, podle J. Ú n a r o v á, *K otázce únorového boje rakouského proletariátu v roce 1934*. Dipl. práce, Brno 1956, str. 102.

³ Podrobněji o tom píše Silvestr N o v á č e k v knize *Mikulovsko a Pohorlicko od nástupu nacistu k osudnému Mnichovu*. Brno 1960, str. 132–133.

o právu azylu.⁴ V Brně bylo na Cejlu v budově Dělnické pekárny zřízeno „Auslandsbüro der österreichischen Sozialdemokraten“, které v té době vlastně představovalo ústřední sekretariát Rakouské sociálně demokratické strany.⁵ V jeho čele stál dr. Otto Bauer, který odešel z Rakouska již 14. února a dr. Julius Deutsch, čelný představitel Schutzbundu, který odešel 15. února. V Brně se podle hlášení policejního ředitelství registrovalo na 1923 emigrantů. Všichni zde nezůstali, protože odcházeli postupně do jiných táborů.

Naše dělnické hnutí podporovalo rakouské bojovníky nejen materiálně, ale též morálně a politicky. Důkazem o tom jsou akce, které byly u nás organizovány. Nejen komunisté, ale i socialističtí dělníci i nestraníci demonstrovali v mohutných akcích solidarity svůj třídní instinkt. Hodna pozornosti je také skutečnost, že šlo o akce okamžité a velmi zřetelné. Právě pod tlakem této lidové solidarity vyhlásila sociální demokracie 5minutovou stávkou na 15. února.⁶ Nešlo však jen o tuto stávku. Týž den došlo v několika závodech k demonstracím, které organizovala KSČ. Již při prvních akcích proletariátu bylo jasné, že sociální demokracie chtěla z rakouských událostí získat politický kapitál především tím, že si osvojovala výhradní právo na interpretaci rakouských událostí a dále tím, že touto formální iniciativou chtěla zabránit účasti dělnictva na akcích organizovaných komunistickou stranou. Bylo to zřejmé již z pokynů pro organizování 5minutové stávky, jež měla být organizována ve shodě s odborovými organizacemi, komunistické odbory však měly být ignorovány.⁷ Jsme proto v další fázi svědky dvojkoľejnosti akcí, která oslabovala jejich údernost a účinnost a která bránila možnosti vytvoření jednotné fronty proti fašismu již v této fázi.

Komunistické dělnictvo v Brně dožadovalo se již 15. února generální stávky, pokus o demonstraci však byl zmařen policií.⁸ Velká schůze o rakouských událostech svolaná 17. února v Třebíči vyslovila sympatie rakouským dělníkům a apelovala na semknutí všech demokratických sil v republice proti fašismu a na obranu demokratické státní formy.⁹ Mohutná veřejná schůze byla též pořádána sociální demokracií v Hodoníně. Podle

⁴ Podle policejních zpráv ze dne 21. 2. 1934, SAB, B 40, krab. 213, č. j. 4493/34 a ze dne 12. 3. 1934, SAB, B 40, krab. 289, č. j. 156.

⁵ Za zmínku stojí, že na rozdíl od německé sociální demokracie vedení rakouské sociální demokracie bylo přesvědčeno, že ilegální boj mohou vést osobnosti přímo v zemi. Sekretariát vytvořený v Brně byl proto toliko zahraničním zastoupením strany, pomocným orgánem předsednictva strany ve Vídni. Viz E. Vlčková, *Kritika reformismu v německé a rakouské sociální demokracii 1933–1934*. Revue dějin socialismu 1969, č. 6, str. 851.

⁶ Symbolická stávka 15. února byla ostře kritizována jako zastírací manévr sociální demokracie. Podrobněji viz Klement Gottwald, *Poučení...* Není však možné přehlédnout skutečnost, že stávka byla vynucena spontánním zájmem i neorganizovaného proletariátu a v tomto smyslu měla význam pozitivní.

⁷ Podrobná relace o průběhu protestní stávky je uložena v SAB, B 40, krab. 213, č. j. 6595/34. Podle Bieberle–Bartošová, *K ohlasu protifašistických bojů rakouských dělníků v únoru 1934 na Moravě*. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Historica II, str. 209–230.

⁸ Policejní relace tamtéž. Podrobně vzpomíná na proponovaný projev na Zelném trhu i na schůzi české a německé sociální demokracie Lucian Wichs v knize *Třicátá léta na Brněnsku*. Brno 1965, str. 32–33.

⁹ Zpráva o schůzi viz SAB, B 40, krab. 213, č. j. 6900/34 pres. podle Bieberle, *K ohlasu...*, str. 214.

policejní relace se jí účastnilo na 1000 osob. Řečníci zde správně konstatovali, že porážkou dělnictva se v Rakousku vytvořila možnost připojení k Německu, stejně jako v Třebíči však odmítli dát slovo komunistům.¹⁰ Komunisté využili schůze národně socialistické strany ve Žďáře, na níž se jednalo o událostech v Rakousku, k rozšiřování letáků před touto schůzí.¹¹ Ve Zbýšově po bezbarvém referátu zástupce sociální demokracie z Prahy převzali řízení schůze komunisté, kteří vyložili podstatu rakouských bojů a příčinu porážky. Na závěr byla navržena rezoluce odsuzující zradu rakouské i naší sociální demokracie a vyzývající proletariát k jednotné frontě.¹² Rakouskými událostmi se též zabývala schůze sociálně demokratické organizace v Blansku konaná 5. 3. 1934, na níž promluvil dr. Bohuslav Ečer. Ten sice vyzýval k jednotné frontě dělnictva, spolupráci s KSČ však odmítl.¹³ Z jiných schůzí, na nichž se jednalo o rakouských událostech, bych chtěl připomenout schůzi v Moravském Krumlově, schůzi žen v Brně, v Černé Hoře, Jihlavě.¹⁴ Schůze v Dělnickém domě na Marxově ulici 26. března 1934 měla protiklerikální a proticírkevní ráz. Ve valné většině šlo o sociálně demokratické schůze, které jsou jen dokladem, že poté, co se sociální demokracii nepodařilo 5minutovou stávkou paralyzovat možnost radikálních akcí dělnictva, rozvinula sociální demokracie tuto schůzovou činnost. Na nich si jednak přivlastňovala hrdiny bojů na barikádách, jednak se snažila omluvit zradu rakouské sociální demokracie a vydávat politiku sociální demokracie za záchranu demokracie u nás. Komunisté se zúčastňovali těchto jarních schůzí sociální demokracie a pokud byli připuštěni ke slovu, vysvětlovali pravý smysl rakouských událostí, kritizovali vedení československé sociální demokracie a vyzývali dělnictvo k jednotné frontě.

Bylo by velmi zjednodušující představit si, že všechno bylo v této době jasné. Upozornil jsem již výše, že taktika sociální demokracie snažící se i v této věci izolovat komunistickou stranu od dělnictva, postavila před KSČ vážné úkoly. Komunistická strana musela především správně vysvětlovat rakouské události, bojovat proti falešnému heroizování role rakouské sociální demokracie, musela bojovat proti vzrůstu fašistického nebezpečí v Československu a samozřejmě pomáhat těm bojovníkům z rakouských barikád, kteří projížděli republikou do SSSR. Velký, ne-li zásadní význam pro vytváření jednotné protifašistické fronty mělo Gottwaldovo sebekritické hodnocení první reakce KSČ na rakouské události obsažené ve stati „Jasnou frontu proti oportunistům“.¹⁵ Matná reakce komunistického tisku byla způsobena právě překonanou krizí. Rudé právo se omezilo v prvních dnech na zpravodajství bez závěrů a komentářů; podlehl také manévru se stávkou. Teprve Večerník Rudého práva ze 14. února přinesl jasné hod-

¹⁰ SAB, B 40, krab. 213, č. j. 7026/34 pres. podle Bieberle, *K ohlasu...*, str. 215.

¹¹ Podrobnosti o průběhu schůze tamže.

¹² Zprávu o schůzi viz SAB, B 40, krab. 213, č. j. 9310/34.

¹³ Podrobně o ní referuje Bieberle—Bartošová v cit. studii na str. 215—216, relace o ní je uložena v SAB, B 40, krab. 213, č. j. 9222/34 pres.

¹⁴ Signatury policejních relací o těchto schůzích uvádí Vladimír Voldán ve svém článku *Pomoc KSČ rakouskému proletariátu v roce 1934*. Sborník Matice moravské, r. 81, 1962, str. 58.

¹⁵ Viz Klement Gottwald, *Spisy V*, str. 19—32, Praha 1952.

nocení rakouských událostí, stanovil bezprostřední úkoly strany, vyzval k vytvoření protifašistických a protiválečných výborů na základě taktiky jednotné fronty. Ve smyslu usnesení VI. kongresu Komunistické internacionály se razilo heslo: „Konec spolupráce s buržoazií, všichni dělníci do revoluční jednotné fronty.“ Hlavní nápor měl být zaměřen na sociálně demokratické dělnictvo, jemuž také byla určena brožura „Únorové povstání rakouského dělnictva“ s Fischerovým článkem: „Cesta rakouské opozice ke komunismu“. Význam zápasu rakouského dělnictva ocenila exekutiva Komunistické internacionály v provolání o rakouských událostech, kde ocenila vystoupení rakouského proletariátu jako první příklad ozbrojeného vystoupení proti fašismu. Úloha KSČ byla o to větší a také odpovědnější, protože Československá republika byla sousedním státem, od jehož buržoazie se v kritických dnech očekávala vojenská intervence, byla státem, který hostil emigranty. V KSČ šlo především o to, ve smyslu prohlášení exekutivy Komunistické internacionály ze 3. března 1934 ukázat proletariátu, že jedinou cestou k dosažení cílů je cesta revoluce a diktatury proletariátu, že dělnická třída musí být jednotná v boji proti fašismu. Dělnická Rovnost otiskla doslovné znění této rezoluce, která hodnotila zkušenosti z bojů dělnictva v Rakousku, Francii a Španělsku. Komunisté informovali o pravém smyslu rakouských událostí v četných letácích. Tyto letáky jsou dochovány v archivních fondech a dnes již také uveřejněny.¹⁶ Ukazuje se, že mohly mnohem pružněji než jiné metody informovat dělnictvo nejen o průběhu událostí, ale také o tom, co je potřeba udělat.

Za významnou podporu boje rakouského dělnictva je možno považovat pomoc KSČ při tisku a tajném dopravování komunistických tiskovin do Rakouska. Zde je potřeba zvlášť ocenit úlohu mikulovské organizace KSČ. Byla to práce o to důležitější, že výrobou podobných tiskovin se zabývala i sociální demokracie. Německé komunistické noviny a letáky měly pozvednout sebevědomí rakouských dělníků a měly jim, v době nesmírně vážné, pomoci najít správnou orientaci. O tom, co taková pomoc znamenala, svědčí několik diplomatických not, které přešetřovaly orgány ministerstva vnitra. Šlo o tzv. mikulovský případ, když 5. ledna 1934 zabavili rakouští celníci u Jana Markla z Mikulova množství výtisků Arbeiter Illustrierte Zeitung a Gegenangriff. Markl byl uvězněn v Rakousku. V květnu však byl znovu spolu se svým otcem přistižen při přenášení novin. Celý případ byl dokladem velké houževnatosti a odpovědnosti i silného vědomí proletářské solidarity u řadových členů strany.¹⁷

Pašování novin a letáků je na základě not rakouského ministerstva zahraničí evidentní. Méně zatím byla ověřena přeprava zbraní z Československa do Rakouska. Narážky na to jsou pouze v několika vzpomínkách příslušníků Schutzbundu, stejně jako v materiálech spolkového vojska. Zdá se však, že to nebylo v průběhu vídeňských bojů. Zbraně byly do Rakouska pašovány zjevně před rokem 1934. Nejde zatím určit ani množství, ani kdo je přepravoval a jak často je přepravoval. Policejní relace z Velkých Pavlovic

¹⁶ Otiskla je v přílohách své diplomové práce Jindra Únarová na str. 125–136. Letáky otiskl jako přílohu svých dvou článků Vladimír Voldán.

¹⁷ Podrobněji viz Bieberle, str. 218–219, kde také cituje archivní pramen: SAB, B 40, krab. 424, č. j. 37287/34 pres.

opírající se o údajné soukromé sdělení z Rakouska tvrdí, že po několik let byly do Rakouska přepravovány od nás nejen pušky, ale také revolvery a kulometry. Zbraně byly údajně přepravovány z Bratislavy lodí do Vídně, kde je přebrali spolehliví celníci a v rakvích je rozváželi do dělnických domovů, kde byla skladiště Schutzbandu.¹⁸

Jak jsem již naznačil v předchozí části, vztah KSČ k únorovým bojům rakouského dělnictva nelze vyjádřit jen materiální, morální či politickou podporou. Vzájemný vztah má také opačný směr: poučení, a to politické poučení ze zápasu rakouského proletariátu. Jestliže v dosavadním líčení jsem se snažil uvádět fakta a skutečnosti zvláště ve vztahu k jižní Moravě, ve zbylé části, v případě politického poučení z rakouských událostí jde o poučení obecného rázu. Především to byl nezvykle rychlý diferenační proces rakouského proletariátu urychlený právě po únoru 1934, který v mnoha hlediscích mohl být příkladem i našemu dělnictvu. Sám fakt jak rychle se aktivní bojovníci z barikád rozešli nejen se sociální demokracií, ale přímo s jejími vůdci, kteří s nimi sdíleli exil, naznačuje rychlé pochoopení role nejen samotné rakouské sociální demokracie, ale přímo Socialistické internacionály. Nebylo náhodné, že největší část těchto bojovníků odjíždí v několika transportech do SSSR, kam je pozvala sovětská vláda. Zpráva o přechodech stovek členů sociální demokracie a Schutzbandu do ilegální Komunistické strany Rakouska stejně jako odtržení se levé opozice a její spojení s Komunistickou stranou Rakouska se jevilo jako příklad, jehož by měla následovat politicky a třídně nejnevědomější část členstva sociální demokracie. Skutečnost, že se sociální demokracií se rozešla skupina tzv. revolučních socialistů, kteří se postavili za program třídního boje a revolučního socialismu, tento trend jen potvrdila. To, že valná část členstva Schutzbandu, kteří přešli na naše území a kteří byli pod stálým vlivem sociální demokracie a přesto přešli v krátké době ke komunismu a odjeli do Sovětského svazu, bylo příkladem pro následování i v našem dělnickém hnutí.

Komunistická strana získala také nové zkušenosti při organizování celostátní pomoci.¹⁹ Především to bylo přejímání patronátů jednotlivých závodů nad skupinami rakouských emigrantů bez ohledu na jejich stranickou příslušnost. Politické vyzrání členů Schutzbandu probíhalo právě v našem prostředí s radikálním dělnickým hnutím velmi rychle. Ztráta iluzí byla podnícena jednak postojem „demokratického“ státního aparátu vůči emigraci, jednak podmíněností podpory sociální demokracie. Své zkušenosti v tomto směru zveřejnili příslušníci Schutzbandu při svém odjezdu do SSSR.²⁰

¹⁸ Podrobněji viz SAB, B 40, krab. 213, č. j. 8545/34 pres., podle Bieberle, str. 220, kde jsou též uvedeny některé podrobnosti.

¹⁹ Byla to práce velmi obtížná, protože již 15. března 1934 byl výměrem policejního ředitelství zakázán komunistický Komitét pro pomoc obětem rakouského a německého fašismu. Viz Voldán, *Pomoc...*, str. 61–62. Tamže odkaz na pramen: SAB, B 40, krab. 419, č. j. 11219/34.

²⁰ Viz prohlášení 130 členů Schutzbandu a sociální demokracie dlicích v brněnském táboře, SAB, B 40, krab. 289, č. j. 15665/38, hlášení policejního ředitelství z 12. 5. 1934, podle Únarová, *K otázce boje...*, str. 125 a tamže na str. 132 Prohlášení

Poznání rakouských událostí zprostředkované jejich přímými účastníky působilo hluboce na třídní vědomí širokých vrstev proletariátu. Praktická zkušenost z třídního zápasu mezinárodního slohu byla neocenitelným vkladem do pokladnice zkušeností proletariátu. Správný přístup komunistické strany i jednotlivých členů k rakouským událostem vytvářel předpoklady pro formování jednotné fronty proletariátu proti fašismu. Poznatek, že státní orgány zakazovaly konání komunistických schůzí, byť byly hlášeny jako důvěrné, jako kupř. v Hodoníně 19. února 1934 a v Horním Stěpanově 25. února téhož roku, upevňoval též třídní uvědomění dělnictva. Vliv KSC se projevoval i v orgánech státní moci. Obecní rada v Dubňanech u Hodonína z podnětu tří členů KSC odhlasovala protest rakouskému velvyslanectví proti postupu rakouských úřadů proti dělnictvu. Odeslání zmařil až okresní hejtman. Kromě jiných dokladů je to svědectvím o vytváření příhodné půdy pro formování jednotné, ba dokonce lidové fronty.

Pomoc našeho proletariátu byla platnou posilou zápasu rakouského dělnictva proti reakci. Aktivní podpora urychlila diferenciační proces uvnitř rakouského dělnictva, který nazrával již v předchozím období. Setkání s konkrétní podobou boje proti fašismu a s jeho přímými účastníky prohloubilo v našem dělnickém hnutí proces poznání nutnosti společného boje i za dílčí požadavky. Rakouské poučení přimělo všechny revoluční strany nově promyslet taktické zásady politického boje. Tam se urychlil vývoj procesu, který byl dovršen na VII. kongresu Komunistické internacionály. Aktivní pomoc rakouskému proletariátu i vliv rakouských zkušeností pomohly prohloubit internacionální charakter Komunistické strany Československa.

Aktivní styk mezi rakouskými bojovníky a českým proletariátem potvrzoval internacionalistickou orientaci revolučního dělnického hnutí. Pozoruhodně obětavá pomoc bojovníkům z rakouských barikád je toho výrazným dokladem. Než zápas rakouského proletariátu proti fašismu neznamenal jen počátek radikální diferenciace v řadách samotné rakouské sociální demokracie, nýbrž představoval poučení v širším a snad lze říci světovém měřítku.

Ukázal především, že ustupování před buržoazií znamená nejen oslabování pozic proletariátu, ale v konkrétní historické situaci může vést přímo k porážce jeho zápasu. Oba čelní představitelé rakouské sociální demokracie, jak dr. Otto Bauer, tak Julius Deutsch shodně potvrdili, že sociální demokracie v době, kdy se levice na sjezdu v roce 1933 dožadovala rázného vystoupení proti fašismu, šla na nejzazší miru ústupků. Usilovala o koaliční spolupráci a nabízela dokonce Dollfussově vládě na dvě léta plné moci mimo rámec ústavy. Ještě v době, kdy Dollfussova vláda bezohledně odbourávala nosné pilíře rakouské buržoazní demokracie, nabízela jí sociální demokracie smírné řešení. Nejlepším dokladem je skutečnost, že v době, kdy se již rozhořelo ozbrojené střetnutí na obranu demokratických práv, nařizovali čelní představitelé sociální demokracie zastavit boj.

Porážka rakouské sociální demokracie jako strany, která po roce 1918

levice rakouské sociální demokracie o přestupu do Komunistické strany Rakouska. Otiskl je již Gríša S u v a r i n (Spurný) v práci *Z rozstřílených barikád do země vítězů*. Brno 1934, na str. 17–18.

získala významné pozice a stala se v jistém slova smyslu „vzorovou stranou“ II. internacionály²¹ dokládala nejen labilnost výdobytků reformismu v sociální politice, nýbrž přímo slabost sociální demokracie a slabost II. internacionály. A to dokonce jejího levého křídla. Není zde totiž bez důležitosti skutečnost, že Rakouská sociální demokracie stála na levém křídle II. internacionály. Třebaže měla početné ozbrojené složky v podobě Schutzbundu, nedovedla uhájit buržoazní demokracii proti fašismu. Argument o tom, že sociální demokracie nevystupovala proti Dollfusově vládě z obavy, aby se nedostali k moci rakouští nacisté, v konkrétní historické situaci neobstojí.

Jak dokazují dochované prameny, pomoc rakouským bojovníkům přinesla, pokud se týkalo obsahu, pozitivní výsledek v podobě opětného utužení internacionální solidarity proletariátu. V době končící hospodářské krize zkušenost početně silného rakouského proletariátu byla cenným poučením i impulzem pro naše dělnické hnutí. Rakouský proletariát, jak jsem již prve ukázal, se radikalizoval již po roce 1927. Od této doby narůstala mezi dělnictvem nespokojenost s pasivním postojem vedení sociálně demokratické strany k stoupající aktivitě pravicových sil v měšťáckých stranách. Radikalizace narostla zvláště poté, kdy sociálně demokratická strana zahájila agitaci pro přidružení k Dollfusově Vlastenecké frontě a dosáhla vrcholu na již vzpomenutém sjezdu v roce 1933, kde levá opozice vystoupila s požadavkem ozbrojeného boje proti fašistické diktatuře Engelberta Dollfusse. Začaly se tak tvořit zárodky jednotné fronty mezi komunisty, příslušníky sociální demokracie a v té době již rozpuštěného Schutzbundu. Nová kvalita se však nestačila pro krátkost času a pro vzpomínané události uplatnit. Radikalizace, která dostala na počátku třicátých let tuto kvalitu, se po porážce protifašistického boje v řadách sociálně demokratické emigrace změnila v odpor proti vedení sociální demokracie a u nejvyspělejších příslušníků vedla k rozchodu se sociální demokracií a ke vstupu do Komunistické internacionály. Příkladem za jiné je prohlášení 130 členů Schutzbundu v Brně.²² Události, k nimž docházelo v táborech emigrantů tento nejvýraznější rys jen potvrzují. Mám na mysli vylučování z emigrantských táborů těch, kteří — jak bedlivě zaznamenávaly policejní relace,²³ byli stoupenci komunismu.

Velká škola praktické politiky rakouského proletariátu působila pozitivně na vývoj našeho dělnického hnutí v tom smyslu, že podtrhla správnost politiky Komunistické strany Československa, podtrhla ryzost jejích třídních přístupů k řešení politické situace. Na druhé straně poučení, které se rýsovalo zejména po této aktivizaci — osudová nutnost jednotné fronty — nebylo zpracováno do podoby, kterou až o rok později formuloval VII. kongres Komunistické internacionály. Jsme tedy svědky ohromného rozmachu skutečně třídní spolupráce v podobě pomoci, kterou poskytovalo naše dělnictvo rakouskému proletariátu. Zároveň šlo o dokončení onoho radikalizačního procesu v řadách členů rakouské sociální demokracie, který vedl

²¹ Z tohoto důvodu věnoval pozornost situaci v Rakousku Julius Fučík ve stati *Týden, který otřese Druhou internacionálou*. Viz *Politické články a polemiky z let 1925–1934*. Praha 1953, str. 344–371.

²² Viz poznámku 19.

²³ Viz SAB, B 40, krab. 289, č. j. 15665/38.

k rozchodu s touto stranou. To vše v době, kdy po pozitivních zkušenostech z vedení velkých stávkových bojů v letech 1932 a 1933 (Most, Oslavany) vytvářely se u nás stále lepší podmínky pro vznik jednotné fronty.

Takové prolínání dvou tendencí bylo, v případě pomoci dělnictva na Moravě a zvláště v Brně, komplikováno tím, že zde byla početná část obyvatelstva německé národnosti. Komplikací bylo také to, že postupem času narůstala stále více úloha pomoci, již poskytovaly levicové organizace, v nichž měli největší vliv komunisté. Podstatnou část rakouské emigrace tvořili však příslušníci rakouské sociální demokracie. Bez významu nebyla ani skutečnost, že v Brně byl zahraniční sekretariát rakouské sociální demokracie, bez významu nebylo také to, že v Blansku se konal tajný sjezd rakouské sociální demokracie.

Pomoc rakouským uprchlíkům znamenala tedy nejen potvrzení internacionalistických kvalit Komunistické strany Československa po V. sjezdu a evokaci toho, co po letech politické krize znamenalo vytvoření podmínek pro vznik jednotné fronty. V době těhotné potřebou jednotné fronty bylo však určujícím dokončení diferenačního procesu v rakouské sociální demokracii. Šlo o proces, jenž svou dialektičností ve smyslu Leninova: „Abychom se mohli spojit, musíme se rozejít,“ se stal faktorem významně působícím na tříbení politické situace po bezprostředním vzniku nebezpečných ohnisek fašismu v sousedství republiky.

Konkrétní zkušenost ze zápasu s fašismem v době, kdy u části dělnictva ještě přetrvávaly iluze o možnostech sociálně demokratické politiky, zprostředkovaná přímými účastníky boje proti otevřenému fašismu, vedla k aktivizaci obecně demokratického hnutí, jež se svou platformou blížilo možné platformě jednotné fronty. V roce 1934 tuto možnost odsunula do pozadí politika obou sociálně demokratických stran, stejně jako to, že porážka rakouského proletariátu na barikádách byla porážkou i II. internacionály.

Pomoc bojujícímu rakouskému proletariátu nebyla jednostrannou záležitostí, byla procesem s oboustranným směrem působení. Zápas rakouského proletariátu výraznou měrou upozornil na potřebu sjednocení sil, nikoliv na bázi kompromisu, jak o to usilovala rakouská sociální demokracie v případě jednání s Dollfussem, nýbrž na základě spojení pro boj na obranu demokracie a za splnění programových požadavků proletariátu. Podpora boje rakouského proletariátu znamenala pro revoluční výbor výchozí bod k recepci a rozvíjení linie VII. kongresu Komunistické internacionály. Je to pozorovatelné na dynamičnosti politického vývoje, jehož kratší, přípravné části jsem věnoval pozornost.

**DER KAMPF DES ÖSTERREICHISCHEN PROLETARIATS
IM FEBRUAR 1934 UND IHR ECHO
IN DER ARBEITERBEWEGUNG DER BÖHMISCHEN LÄNDER**
(Unterstützung der Barrikadenkämpfer in Mähren)

Verf. des vorliegenden Aufsatzes beschäftigt sich mit dem Echo der österreichischen Ereignisse im Februar 1934 in der tschechischen Arbeiterbewegung. Er richtet sein Augenmerk vor allem auf die allgemeine Lage in Europa, auf die Entwicklung

der Ereignisse in Österreich, auf die Zusammensetzung des politischen Lagers sowie auf die Ursachen, die zu den Barrikadenkämpfen geführt haben. In detaillierter Weise verfolgt er die Unterstützung jener Barrikadenkämpfer, die in die Tschechoslowakei geflüchtet sind und hebt dabei sowohl die Unterstützung hervor, die den österreichischen Kämpfern vom tschechoslowakischen Proletariat geleistet wurde, als auch die politischen Aktionen, die durch den Kampf des österreichischen Proletariats angeregt wurden. Die weiteren Ausführungen betreffen den Differenzierungsprozeß, dem auch die Kämpfer des österreichischen Proletariats ausgesetzt waren. Neben der Darstellung der tatsächlichen Ereignisse ist der Verf. bemüht, den Einfluß zu ermitteln, den die Unterstützung der österreichischen Kämpfer durch die tschechoslowakischen Genossen auf die Herausbildung der Einheitsfront in der Tschechoslowakei ausgeübt hat. Im weiteren wird gezeigt, daß sich durch die Unterstützung des Kampfes des österreichischen Proletariats die internationalen Qualitäten der KPTsch nach dem V. Parteitag im J. 1929 bewährt haben. Nicht zuletzt hat sich diese Unterstützung in einer gewissen Annäherung zwischen der Sozialdemokratie und den Kommunisten bemerkbar gemacht. Der Verf. ist schließlich zu dem Ergebnis gelangt, daß es im Verlauf der Unterstützung des österreichischen Proletariats erst zur Schaffung der Voraussetzungen einer Einheitsfront des Proletariats in der Tschechoslowakei kam, und daß das eigentliche Anfangsstadium in die Zeit nach dem VII. Kongreß der Kommunistischen Internationale im J. 1935 zu datieren ist.